

§ 6. Мадэрн: пошук новага ў спазнаным

Гістарызм, які ахапіў мастацтва Еўропы і Амерыкі з канца XIX стагоддзя, адлюстроўваў мастацкія густы грамадства. Узрушаная тэхнічнымі навінамі публіка, не жадаючы адмаўляцца ад звыклых уяўленняў аб прыгажосці, яшчэ доўгі час заставалася кансерватыўнай.

Але сярод стваральнікаў прыгожага былі і тыя, хто імкнуўся выйсці за межы мастацкіх форм, якія ўжо паспелі надакучыць.

Асаблівасці мадэрну. У канцы 1880-х гадоў у Еўропе ўзнік стыль *мадэрн* (фр. *moderne* — сучасны). Яго родапачынальнікамі сталі архітэктары. Каштоўнасць мастацтва яны бачылі ў «першароднасці» форм. Дэкор, навеяны матывамі архітэктуры краін Усходу або еўрапейскай готыкі, падкрэсліваў вытанчанасць кампазіцыі, паўтараў абрысы архітэктурных аб'ёмаў.

У кожнай краіне і ў кожным горадзе мадэрн праявіўся па-рознаму. Але былі і агульныя рысы, якія характарызуюць архітэктурную гэтага стылю. Праектаванне будынкаў ажыццяўлялася «знутры наверх», калі цэнтрам кампазіцыі выступаў шырокі вестыбюль з мудрагелістай лесвіцай.

Стыль мадэрн ахоплівае перыяд з канца 1880-х гадоў да пачатку Першай сусветнай вайны (1914 год).

Архітэктар Жуль Лавірот. Фрагмент фасада Дома Лавірота ў Парыжы, Францыя (1901 г.)

Архітэктар Фёдар Шэхтэль. Лесвіца ў асабняку С. П. Рабушынскага ў Маскве, Расія (1900—1903 гг.)

Нярэдка мастацкім акцэнтам фасадаў служылі балконы, формы якіх нагадвалі ракавіны малюскаў, пашчы фантастычных жывёл або плечы з лазы кошкі. Асаблівую ўвагу архітэктары звярталі на ўпрыгажэнне фасадаў. Іх дэкарыравалі ляпнінай з расліннымі матывамі, алегарычнымі і сімвалічнымі кампазіцыямі ці рэльефамі з вытанчанымі жаночымі фігурамі.

Цікавы факт

У розных краінах стыль мадэрн называлі па-свойму: у Англіі і Расіі — мадэрн, у Францыі — ар-нуво, у Германіі — югендстыль. У Аўстрыі, Польшчы, Заходняй Беларусі — сэцэсіён (сэцэсія), у скандынаўскіх краінах — вікінг-стыль. Былі свае назвы мадэрну і ў некаторых гарадах. У Парыжы, напрыклад, яго называлі «стылем метро» ці «стылем Гімара» (ад імя архітэктара).

Як вы лічыце, ці захаваў стыль мадэрн пераемнасць з гістарычнымі стылямі? Абгрунтуйце свой пункт гледжання, выкарыстоўваючы мастацкія прыклады, прапанаваныя ў параграфі.

Мастацкая мова Гаўдзі. Развіццё новага стылю ў Іспаніі звязана з імем *Антонія Гаўдзі*. Сваё натхненне на стварэнне непаўторных твораў архітэктар-эксперыментатар чэрпаў у свеце прыроды. Грунтуючыся на законах фізікі

Архітэктар Антонія Гаўдзі. Фрагмент галоўнага фасада Дома Батльё ў Барселоне, Іспанія (перабудаваны ў 1904—1906 гг.)

і матэматычных разліках, ён фантазіраваў і ўяўляў. Яго архітэктурныя шэдэўры сталі вынікам праламлення мовы прыродных форм у мове тэхнічнага мыслення. Кожны твор А. Гаўдзі — гэта звышрэальны вобраз, у якім прыгажосць прыроднага свету выяўлена сродкамі мастацтва. Яго архітэктурныя вобразы адрозніваюцца пластычнасцю форм, дэкаратыўнасцю і казначнасцю.

Антонія Гаўдзі працаваў у Барселоне. Дзякуючы руцэ дойліда горад у пачатку XX стагоддзя змяніў сваё аблічча. Узведзеныя па яго праектах дамы і архітэктурныя ансамблі сталі аздабленнем вуліц і паркаў сталіцы Каталоніі.

Перабудаваны дойлідам *Дом Батльё* вылучаецца на фоне забудовы вуліцы не толькі багатым дэкаратыўным убраннем, але і элементамі, якія арганічна вырастаюць з плоскасці сцяны. Гэта і апоры ніжніх узроўняў, што нагадваюць косткі фантастычных істот, і абрамленні аконных праёмаў, падобныя да панцыра чарапахі ці скуры дзіўнага звера, і балконы ў выглядзе жудасных масак, і шыпы па краях карнізаў. Ды і само пакрыццё даху, а таксама дэкор фасада нагадваюць лускаватую скуру дракона. А зіхатлівыя яркавымі фарбамі вітражы дадаюць высакароднасці вычварным формам.

Пазнаёмцеся на старонках параграфа і на кампакт-дыску з архітэктурнымі шэдэўрамі Антонія Гаўдзі. Які з іх вам спадабаўся найбольш? Чаму?

Мадэрн у выяўленчым мастацтве. Творы жывапісцаў і графікаў мадэрну адрозніваліся не меншай разнастайнасцю прыёмаў і мастацкіх тэхнік, чым архітэктурныя тварэнні дойлідаў. Для выяўленчага мастацтва, як і архітэктуры, былі характэрныя містычнасць, дэкаратыўнасць, пластычнасць і стылізацыя прыродных матываў.

Адарванасць ад рэальнага свету і развагі пра светабудову атрымалі выражэнне ў творчасці аўстрыйскага мастака *Густава Клімта*. У кампазіцыі «*Дрэва жыцця*» сродкамі новай мастацкай мовы Г. Клімт стварыў касмічную атмасферу. На фоне закручаных спіралей, якія сімвалізуюць раслінны свет, красуецца вытанчанае квітнеючае дрэва. Яго тонкі выгнуты ствол апрануты трохвугольным лісцем. У бязважжасці пырхаюць матылькі. Нібы зоркі, ля падножжа дрэва рассыпаны зіхатлівыя кветкі. Элементы прыроднага свету бліскаюць яркімі фарбамі на залатым фоне, ствараючы эфект інкрустацыі каштоўнымі камянямі.

Лаканічная мова, не пазбаўленая дэкаратыўнасці, адрознівае графічныя творы мадэрну. У адной з чатырох алегарычных кампазіцый з вобразам панны, якая ўвасабляе розныя віды мастацтва (паэзію, жывапіс, танец, музыку), чэшскі мастак *Альфонс Марыя Муха* выказаў рамантыку творчай натуры. У *гравюры «Паэзія»* летуценная дзяўчына, засяроджаная на сваім унутраным свеце, углядаецца ў сонечную далеч. Прамені зіхатлівага сонца, якое азарае залатым святлом кроны дрэў, знаходзяць працяг у формах яе лёгкага галаўнога ўбору

Густаў Клімт. Пано «Дрэва жыцця» для сталовай палаца Стокле ў Бруселі, Бельгія (1905—1909 гг.)

Альфонс Марыя Муха. Паэзія (з серыі «Мастацтва») (1898 г.)

і сукенкі. Перапляценне вопраткі сваімі мяккімі, плаўнымі абрысамі і залаціста-барвяным каларытам уторыць вобразу прыроднага асяроддзя, у якім Паэзія шукае натхнення.

Разгледзьце алегарычную кампазіцыю «Паэзія» Альфонса Мухі. Які з атрыбутаў паказвае, што перад намі менавіта Паэзія? Патлумачце свой пункт гледжання.

Мадэрн у дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Афармленне памяшканняў было часткай адзінай мастацкай задумы прыхільнікаў мадэрну. Дызайн інтэр'ераў распрацоўвалі архітэктары і майстры прыкладной творчасці. Кожны з іх імкнуўся, каб яго тварэнне стала галоўным упрыгажэннем памяшкання, кардынальна не вылучаючыся сярод іншых прадметаў абстаноўкі. Для гэтых мэт найлепш падыходзілі ўнікальныя мастацкія творы, створаныя аўтарамі ўручную, без прымянення фабрычных станкоў і механізмаў.

Ідэю адраджэння традыцыйных тэхнік рамёстваў прасоўваў англічанін *Уільям Морыс*. Заснаваўшы ва ўласным доме кампанію-атэльє па вытворчасці

Уільям Морыс. Габелен
«Дзяцел» (1885 г.)

Чарльз Рэні Макінтош. Вітраж
у Доме аматара мастацтваў у
Глазга, Шатландыя (1900-я гг.)

прадметаў дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, ён выступаў за вяртанне мастацкім творам вобразнасці, страчанай з распаўсюджваннем фабрычнай вытворчасці. Менавіта У. Морыс узнавіў тэхналогію ткацтва бяворсавых дываноў — *габелэнаў*, узбагаціўшы яе новымі колерамі, кампазіцыйнымі прыёмамі і арнаментамі. Габелены майстра прадстаўлялі незямны свет, напоўнены рэальнымі аб'ектамі. Так, у *габелене «Дзяцел»* мастак адлюстраванасцярожаных птушак, якія сядзяць на галінах пладаноснага дрэва. У спляценні розных па форме і колеры лісця, кветак і пладоў, якія запаўняюць усю прастору, выявілася захапленне аўтара матывамі сярэднявечнай культуры: раслінным дэкорам і містыцызмам.

Упадабаны майстрамі, здавалася б, ужо даўно забытай готыкі матыў кветкі ружы заззяў у новым святле ў вітражах шатландскага майстра *Чарльза Рэні Макінтоша*. Але гэты былі ўжо не тыя сярэднявечныя арнаментальныя ўзоры, якія сваімі шматпрамянёвымі формамі і вясёлкавымі колерамі толькі аддалена нагадвалі кветку. У вітражах Ч. Макінтоша ружа атрымала вытанчанасць. У натуральных выгібах кустоў яна зазіхацела чырвоным полымем, як аздоба царскай кароны.

Параўнайце гатычныя вітражы вокнаў-руж з вітражом Ч. Р. Макінтоша. У чым заключаюцца іх адрозненні? У якіх мастацкіх сродках вітража Ч. Р. Макінтоша выяўляюцца асаблівасці мадэрну?

Нягледзячы на сенсацыйны тэхналагічны прарыв у канцы XIX — пачатку XX стагоддзя, прадстаўнікі мадэрну ўсё ж звярталіся да вопыту майстроў мінулых эпох. Увабраўшы тое найлепшае, што было назапашана ў культуры, унікальны стыль мадэрн даў свету новыя формы і вобразы ў выяўленчым, дэкаратыўна-прыкладным мастацтве і архітэктуры.

Пытанні і заданні

1. Вылучыце ў тэксце параграфа асноўныя асаблівасці, матывы і сродкі выразнасці мадэрну, запішыце іх у табліцу (у сшытку). У чым, на ваш погляд, заключаюцца галоўныя дасягненні мастацтва гэтага стылю?

Асаблівасці стылю				
Асноўныя матывы				
Сродкі выразнасці				

2. У 1895 годзе нямецкі майстар *Герман Абрыйст* стварыў дэкаратыўнае пано «Удар бізуна», матыў якога падхапілі прыхільнікі мадэрну. На шарсцяным палатне шаўковай ніткай ён вышыў немудрагелісты ўзор. Які матыў, на вашу думку, лёг у аснову гэтага пано? На што звярнулі ўвагу прадстаўнікі мадэрну? Абгрунтуйце адказ.

Герман Абрыйст.
Удар бізуна (1895 г.)

3. Яскравым прыкладам мадэрну ў музыцы з'яўляецца творчасць *Аляксандра Скрабіна*, з якім вы пазнаёміліся на ўроках мастацтва ў 5 і 6-м класах. У музыцы кампазітара пераважаюць меладычныя лініі, якія нагадваюць арнаментальныя ўзоры; упрыгажэнні, якія ствараюць адчуванне бязважкасці; складаныя гармоніі, якія ўплываюць на маляўнічасць гучання. Праслухайце ў інфармацыйных крыніцах прэлюдыі Рэ мажор № 5, до-дыез мінор № 10 і мі-бемоль мінор № 14 з цыкла «24 прэлюдыі для фартэпіяна». Якія асацыяцыі выклікала ў вас музыка? Якія рысы мадэрну вы ў ёй можаце адзначыць? Як творчасць А. Скрабіна стасуецца з яго выказваннем: «...музыка зачароўвае час, можа яго зусім спыніць»?

Творчая майстэрня

4. Пазнаёмцеся на кампакт-дыску з творамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва ў стылі мадэрн. Выканайце эскіз прадмета інтэр'ера ці малюнак шпалер, габелена (на выбар) у гэтым стылі. Абмяркуйце свой праект у класе. Патлумачце, якія стылявыя прыкметы мадэрну вы хацелі падкрэсліць.